

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-324-6-21>

УДК 339.94:339.727.22

Ілля БЄЛЯК

Верховна Рада України

<https://orcid.org/0000-0001-8935-8188>

e-mail: bieliak.vr@gmail.com

МІЖНАРОДНЕ ІНВЕСТИЦІЙНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА ЙОГО РОЛЬ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ПРИМОРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Досліджено науково-теоретичні засади міжнародного інвестиційного співробітництва, проаналізовано його вплив на економічний розвиток приморських територій України. Проведено критичний огляд наявних дефініцій досліджуваного поняття, запропоновано власне визначення, що бере до уваги суспільно-економічну природу такого співробітництва. Визначено основну мету досліджуваного явища, підкреслено ключову відмінність міжнародного інвестиційного співробітництва від інших форм транскордонного переміщення капіталу саме наявністю комерційного підґрунтя. Розглянуто попередні напрацювання з формулювання принципів інвестиційного співробітництва, запропоновано власний перелік засад його реалізації. Шляхом побудови поліноміальних регресійних рівнянь досліджено закономірності впливу міжнародного інвестиційного співробітництва на економічний розвиток відповідних територій. Обґрунтовано практичні переваги та обмеження від потенційного збільшення обсягів міжнародного інвестування в повоєнний період.

Ключові слова: міжнародне інвестиційне співробітництво; приморські території; повоєнне відновлення; прями іноземні інвестиції; міжнародний рух капіталу.

Illia BIELIAK

Verkhovna Rada of Ukraine

INTERNATIONAL INVESTMENT COOPERATION AND ITS ROLE IN THE POST-WAR RECONSTRUCTION OF THE COASTAL AREAS OF UKRAINE

The article is devoted to the study of the scientific and theoretical foundations of international investment cooperation and the analysis of its impact on the economic development of the coastal areas of Ukraine. It is conducted the critical review of existing definitions of the studied concept. It is proposed the proper definition that considers the socio-economic nature of such cooperation. International investment cooperation should be understood as economic relations formed as a result of international investment and mediating the movement of international investments.

It is defined the main purpose of the investigated phenomenon, which consists in making a profit. It is emphasized the key difference between international investment cooperation and other forms of cross-border movement of capital by the presence of a commercial basis that accompanies this process in one way or another. It is considered previous developments in formulating the principles of investment cooperation. It is proposed own list of principles for its implementation: economic expediency, freedom and equality of parties, fair distribution of benefits and risks, regulatory and tax coordination, social, environmental and ethical responsibility, strategic, transparent and contractual nature.

By constructing polynomial regression equations of the dependence of the gross product of the coastal regions of Ukraine on direct foreign investment, the regularities of the influence of international investment cooperation on the economic development of the respective territories are investigated. It is determined that such cooperation is characterized by its fundamental importance for the economic growth, its direct impact on the regional economic complex, the marginal possibilities of rational placement of international investments and the unevenness of the positive effect they generate. It is substantiated the practical advantages and limitations of the potential increase in the volume of international investment in the post-war period.

Keywords: international investment cooperation; coastal areas; post-war recovery; direct foreign investment; international movement of capital.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Приморські території традиційно вирізняються привабливістю для інвестиційного співробітництва. Природно-ресурсні переваги цих регіонів (у першу чергу, їхнє географічне положення) генерують помітний економічний потенціал, основною перешкодою в реалізації якого, зазвичай, стають внутрішні проблеми, пов'язані з браком фінансування індустріального, інфраструктурного та соціального розвитку. Дієвим інструментом подолання таких обмежень є міжнародне інвестиційне співробітництво, здатне доповнювати вихідні передумови потужного регіонального розвитку необхідним грошовим забезпеченням.

Роль міжнародного інвестиційного співробітництва у забезпеченні сталого розвитку приморських територій вирізняється низкою особливостей. Зокрема, іноземні інвестиції створюють нові робочі місця, що не лише значно покращує стан ринку праці в регіоні, а й позитивно впливає на загальний рівень життя шляхом підвищення доходів, полегшення доступу до освіти, охорони здоров'я та інших соціальних послуг. Значущою перевагою міжнародного інвестування для приморських територій є сприяння технологічному та інноваційному розвитку, що, своєю чергою, справляє позитивний ефект на екологічну складову, яка є важливим чинником не лише промислово-інфраструктурного, а й рекреаційного потенціалу таких регіонів.

Разом із тим, міжнародне інвестиційне співробітництво пов'язане з вагомими викликами та обмеженнями. Перш за все, іноземні інвестори можуть стикатися з політичними ризиками: транзити влади,

корупція та нестабільність публічної сфери може порушувати стабільність транскордонних потоків капіталів і призводити до втрат і неприйняттого рівня ризиків. На заваді міжнародному інвестуванню можуть ставати правові, податкові обмеження та, навіть, соціокультурні конфлікти. Відтак, особливої актуальності для організації ефективного міжнародного інвестиційного співробітництва набувають науково обґрунтовані засади створення та розбудови належних економічних і правових умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Міжнародна інвестиційна діяльність, вплив іноземних інвестицій на економічний розвиток, методи організації відповідного співробітництва та інструменти залучення міжнародних інвестицій є доволі популярним предметом досліджень, що пояснюється вагомою роллю, що відіграє міжнародне інвестиційне співробітництво в економічному житті країн, що розвиваються, в тому числі України. Серед вітчизняних дослідників, що розглядають вказані аспекти, варто назвати С. Бестужеву [1], О. Лактіонову [2], Ю. Надвірнянського [3], Г. Погріщук та В. Руденко [4], Н. Ситник [5] і К. Фліссак [6].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Така прискіплива увага з боку наукової спільноти, втім, недостатньо належно позначилася на дослідженні регіональних аспектів міжнародного інвестиційного співробітництва, зокрема – приморських територій України. Актуальність пошуку напрямів повоєнного відновлення цих регіонів складно заперечити, відтак аналіз впливу міжнародних інвестицій на їх економічний розвиток є важливим науковим завданням.

Формулювання цілей статті

Метою статті є визначення науково-теоретичних основ міжнародного інвестиційного співробітництва, обґрунтування його ролі в економічному розвитку приморських регіонів України напередодні повномасштабного вторгнення та у повоєнному відновленні цих територій.

Виклад основного матеріалу

Попри широке використання відповідного терміну в наукових студіях та прикладній професійній діяльності, визначення сутності міжнародного інвестиційного співробітництва досі не отримало належного висвітлення в профільній літературі. У доктринальних джерелах ця категорія частіше за все згадується у зв'язку з формами міжнародних економічних відносин [1, с. 9] або зовнішньоекономічної діяльності [5, с. 17], іноземними інвестиціями [4, с. 123], міжнародним рухом капіталу [7, с. 30-31]. Аналіз профільних публікацій дозволив зібрати нечисленні дефініції досліджуваного поняття, що свідчить про загальний брак розуміння місця та ролі міжнародного інвестиційного співробітництва в сучасній глобалізованій економіці. Цим пояснюється нерепрезентативність вибірки та неможливість узагальнення опрацьованих поглядів відповідно до спільних методологічних рис.

В уявленні колективу авторів під керівництвом Н. Ситник, міжнародне інвестиційне співробітництво є формою зовнішньоекономічної діяльності у сфері інвестиційного бізнесу та виступає у вигляді взаємодії з іноземними партнерами на основі об'єднання спільних зусиль фінансового та матеріального характеру. Таке співробітництво має на меті розширення бази розвитку та випуску експортної продукції, систематичним її оновленням, на основі критерію конкурентоспроможності, що сприяє полегшенню процесів її реалізації на зовнішньому ринку, а також спрямоване на розв'язання подібних проблем [5, с. 17]. Цей підхід зводить до розуміння міжнародного інвестиційного співробітництва до функціональності, лишаючи поза увагою глибинні економічні процеси руху та перетворення вартості внаслідок транскордонного переміщення капіталу та дивідендів. Концентруючись на цьому аспекті, С. Бестужева використовує більш складне поняття – міжнародне виробничо-інвестиційне співробітництво, – яке, на її думку, є процесом міждержавного переміщення капіталу в формі прямих і портфельних інвестицій, та виступає однією з форм, у яких суб'єкти господарювання вступають в міжнародні економічні відносини [1, с. 9]. Загалом підтримуючи таку позицію, варто зазначити, що її вадою є фактичне зведення міжнародного інвестування до виробничої сфери, що не відповідає господарській практиці.

На прикладі співпраці між ЄС і Україною, Ю. Надвірнянський під міжнародним інвестиційним співробітництвом розуміє складну систему відносин, що утворюється комплексною взаємодією регіональної, державної та наднаціональної політики з відповідними інструментами на кожному рівні [3, с. 137]. Такий погляд не дозволяє провести чіткої межі між власне інвестиційним та загальноекономічним співробітництвом як рівнем міжнародних економічних відносин. Схожої думки дотримується К. Фліссак, який вважає, що зміст міжнародного інвестиційного співробітництва збігається з однією з функцій економічної дипломатії: діяльності держави з метою стимулювання ефективного інвестиційного партнерства [6, с. 561]. Ця дефініція зводить сутність аналізованої категорії до ролі органів влади у сфері міжнародного інвестування, що, вочевидь, є надмірним спрощенням її економічного змісту.

Серед непрямо визначень варто звернути увагу на думку О. Лактіонової, яка визначає міжнародне інвестиційне співробітництво через статус системи управління інвестиціями (в межах країни, регіону, галузі

або окремого підприємства), що визначає характер досліджуваного поняття [2, с. 189]. Г. Погріщук і В. Руденко вказують, що тип інтеграції міжнародного інвестиційного співробітництва визначає розподіл потоків прямих іноземних інвестицій на горизонтальні (тобто, такі, що не виходять за межі галузі) та вертикальні (такі, що належать до різних стадій виробництва того ж продукту, а відтак можуть мати міжгалузевий характер) [4, с. 123-124]. На жаль, ці та інші подібні підходи не дають можливості побудувати цілісне уявлення про сутність досліджуваного поняття та його місце в системі категорій міжнародної економіки.

Підсумовуючи розглянутий науковий дискурс, варто визнати, що концептуалізація міжнародного інвестиційного співробітництва далека від завершення, а його дискусійний характер та емпірична невизначеність поки не дозволяють отримати загально визнану дефініцію. Це обґрунтовує необхідність формулювання та введення в науковий оборот власного погляду на сутність аналізованої категорії, яку доцільно розуміти як економічні відносини, що складаються в результаті здійснення міжнародного інвестування та опосередковують рух міжнародних інвестицій.

Ключовою рисою, що визначає комерційну природу міжнародного інвестиційного співробітництва та єднає його з міжнародною інвестиційною діяльністю та міжнародним рухом капіталу, є основна мета – отримання прибутку. Власне, це відділяє міжнародні інвестиції від схожих форм транскордонного переміщення капіталу: приватних переказів, міждержавних грантів і макрофінансової допомоги. Утім, отримання інших економічних (непрямих доходів, управлінського контролю, створення нових робочих місць, розробка нових родовищ корисних копалин тощо) та неекономічних (політичних, соціальних, екологічних тощо) ефектів рівною мірою може спонукати учасників міжнародних інвестиційних відносин до реалізації співробітництва, однак отримання прибутку (дивідендів, процентних доходів, купонних виплат) так чи інакше супроводжуватиме цей процес.

Мета досліджуваного поняття обумовлює принципи, на яких має ґрунтуватися інвестиційне співробітництво. Аналіз наукової літератури показав, що визначення конкретних принципів властиве дослідженням, зосередженим на інвестиційній діяльності окремих підприємств. Наголошуючи на необхідності управляти інвестиційною діяльністю відповідно до системи принципів, К. Орлова розглядає такі: системний підхід та стратегічна орієнтація при визначенні інвестиційних цілей; врахування поточних можливостей підприємства у процесі управління; комплексність, системність та гнучкість у процесі прийняття управлінських рішень; застосування контролю на усіх етапах інвестиційного процесу; об'єктивність застосування стимулів та санкцій у процесі управління. Додатково дослідниця пропонує впровадити принципи альтернативності (формулювання варіативних маршрутів досягнення мети інвестування, їх оцінювання та визначення оптимального) та соціальної відповідальності (ухвалення інвестиційних рішень з огляду на соціально-екологічні аспекти) [8, с. 171].

Т. Сімкова та О. Байда пов'язують ефективність управління інвестиційною діяльністю компанії з дотриманням у її процесі таких принципів: інтегрованості, комплексності, системності, динамічності, цілеспрямованості, поліваріантності, взаємоузгодженості, ефективності, економічної обґрунтованості та зворотного зв'язку [9]. Запропоновані положення частково перетинаються з позицією Є. Діденко та О. Гапіч, які, щоправда, розглядають принципи управління інвестиційною стратегією підприємства. На їхню думку, за аналогією з іншими інструментами стратегічного менеджменту, управління інвестиціями має ґрунтуватися на принципах системності, оптимальності, економічності, адаптивності, безперервності, цілеспрямованості, законності та синергійності [10].

Попри комплексність та наявність обґрунтування, визначені цитованими дослідниками принципи стосуються, в першу чергу, інвестування на мікроекономічному рівні, а відтак сформульовані положення не можуть повністю відбивати засади міжнародного інвестиційного співробітництва, що є значно ширшим поняттям за інвестиційну діяльність підприємства та її стратегію. Тому доцільно запропонувати власний комплекс основних засад реалізації такого співробітництва, які передбачають:

– економічну доцільність, тобто прагматичний підхід учасників міжнародного інвестиційного співробітництва до його розвитку, що включає техніко-економічне обґрунтування майбутніх проєктів і взаємовигідні результати співпраці;

– свободу та рівність сторін, які мають зберігатися протягом всіх етапів співробітництва та мати прояв у добровільному входженні в інвестиційні відносини та добровільному їх завершенні за рішенням будь-якої зі сторін, а також шляхом досягнення консенсусу за принциповими питаннями в процесі реалізації міжнародного співробітництва;

– справедливий розподіл вигод і ризиків, що впливає з попереднього принципу та реалізується через завчасну розробку прозорого механізму участі партнерів у інвестиційних доходах і витратах, у тому числі непередбачених;

– регуляторну та податкову координацію, що передбачає узгодженість та спільну спрямованість адміністративних і економічних інструментів контролю за рухом міжнародних інвестицій з метою досягнення найкращих можливих результатів реалізації спільних проєктів для всіх залучених сторін;

– соціальну, екологічну та етичну відповідальність учасників міжнародного інвестиційного співробітництва шляхом виключення з можливих варіантів співпраці таких, що завдають або потенційно

можуть завдати шкоди суспільно-політичному та екологічному добробуту будь-якої зі сторін, у тому числі через неетичність;

– стратегічний, прозорий та договірний характер відносин, що логічно єднає попередні принципи та визначає обов'язковість довгострокового інвестиційного співробітництва, засади якого закріплюються у відповідній угоді (або комплексі угод) зрозумілим і недвозначним чином.

Прагматичність ставлення суб'єктів, що відповідають за реалізацію міжнародного інвестиційного співробітництва, до дотримання зазначених принципів на регіональному рівні в Україні може бути проаналізована шляхом аналізу наявної законодавчої бази з цього питання (нормативний аспект) або результатів залучення міжнародних інвестицій у господарські комплекси відповідних територій (позитивний аспект). Зважаючи на економічне спрямування цього дослідження, доцільно розглянути вплив прямих іноземних інвестицій (ПІІ) на валовий регіональний продукт (ВРП) причорноморських регіонів (рис. 1).

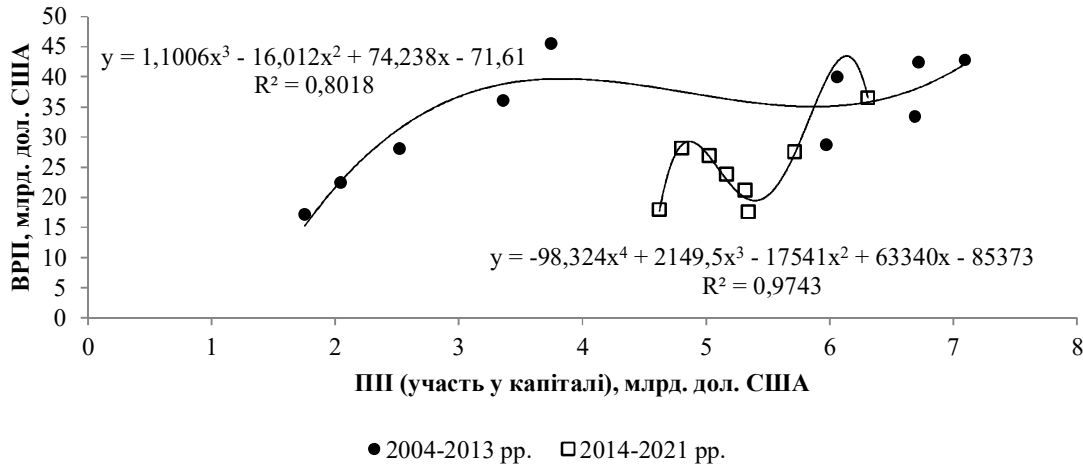

Рис. 1. Моделювання впливу міжнародного інвестиційного співробітництва на економічне зростання причорноморських регіонів України у 2004 – 2013 рр. та 2014 – 2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [11-12].

На рис. 1 представлено одно факторні регресійні зв'язки між обсягом сукупного ВРП приморських областей України (без урахування АР Крим та м. Севастополя) та залишками ПІІ (за інструментами участі в капіталі) у 2004 – 2021 рр. Часовий інтервал аналізу обмежений наявними статистичними даними [11] та складає 18 спостережень, чого недостатньо для достовірного прогнозування, проте вистачає для отримання загального уявлення про кількісний вплив міжнародного інвестиційного співробітництва на економічне зростання зазначених територій. Аналізуючи окремо довоєнний період (2004 – 2013 рр.), можна дійти висновку про наявність помітного впливу ПІІ на ВРП, що доволі достовірно ($R^2 > 75\%$) описується кубічним поліноміальним рівнянням. Для початкового періоду збройної агресії проти України (2014 – 2021 рр.), через малу кількість спостережень, задовільний рівень детермінації моделі може бути досягнутий лише при застосуванні полінома четвертого ступеня. Інтерпретація отриманих рівнянь обумовлена припущенням про статистичну значущість оцінених коефіцієнтів при незалежній змінній та константи.

Спільними рисами для обох періодів є: фундаментальна важливість міжнародних інвестицій для економічного розвитку (на це вказує від'ємна константа); додатна лінійна залежність регіонального господарства від міжнародного інвестиційного співробітництва (позитивний коефіцієнт при незалежній змінній першого порядку); обмежені граничні можливості розміщення ПІІ для реального зростання економіки (від'ємна квадратична залежність); нерівномірність позитивного ефекту від зростання міжнародних інвестицій (додатний коефіцієнт при незалежній змінній третього порядку). Разом із тим, гібридна військова агресія проти України суттєво загострила чутливість економіки приморських регіонів до результатів міжнародного інвестиційного співробітництва – на це вказує підвищення на декілька порядків самих коефіцієнтів при незалежній змінній. Таке становище можна пояснити безпосередньою близькістю цих територій до місць ведення боїв, відтак саме ці регіони першими відчували економічні та неекономічні наслідки війни (міграція робочої сили та бізнесу, згорання комерційних проєктів за міжнародної участі, падіння обсягів споживання та загального рівня життя населення тощо).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Проведене дослідження показало, що концептуалізація міжнародного інвестиційного співробітництва залишається недостатньо розвинутою та дискусійною, що актуалізує подальші студії

науково-методологічного характеру, відправною точкою для яких може бути авторське визначення цього явища через його суспільну природу як економічних відносин, що супроводжують міжнародне інвестування та рух міжнародних інвестицій. Зважаючи на мету міжнародного інвестиційного співробітництва – отримання прибутку, яка відрізняє його від інших форм капіталовкладень, до принципів його реалізації правомірно відносити економічну доцільність, свободу та рівність сторін, справедливий розподіл вигод і ризиків, регуляторну та податкову координацію, соціальну, екологічну та етичну відповідальність, а також стратегічний, прозорий та договірний характер. Ці принципи формують підґрунтя для ефективного міжнародного інвестиційного співробітництва і допомагають забезпечити взаємовигідні результати для всіх сторін співпраці.

Регресійний аналіз впливу міжнародного інвестування на валовий регіональний продукт приморських територій України дозволив визначити основні закономірності такого взаємозв'язку. Позитивними є: фундаментальна важливість міжнародного інвестиційного співробітництва для зростання економіки та прямий вплив іноземних інвестицій на регіональний господарський комплекс. Варто зважати також на виявлені обмеження для такого співробітництва – граничні можливості раціонального розміщення міжнародних інвестицій та нерівномірність позитивного ефекту, який вони генерують. Ретроспектива першого етапу воєнної агресії проти України показала загострення чутливості економіки приморських регіонів до динаміки міжнародного інвестиційного співробітництва, відтак логічно очікувати ще тісніший зв'язок у роки повномасштабного вторгнення та в часи повоєнного відновлення. Подальші дослідження, проте, вимагають ширшої статистичної бази, доступ до якої наразі обмежений з об'єктивних причин запровадження воєнного стану.

Література

1. Світове господарство і міжнародні економічні відносини : навч. посіб. За заг. ред. Т.В. Шталь. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 239 с.
2. Лактіонова О.А. Навчальний посібник з дисципліни «Інвестування». Вінниця : ДонНУ ім. В. Стуса, 2019. 256 с.
3. Надвірнянський Ю. Міжнародна інвестиційна діяльність між Україною та Європейським союзом. *Вісник Хмельницького національного університету : Економічні науки*. 2022. № 6. Том 2. С. 136-141.
4. Погрішук Г.Б., Руденко В.В. Інвестування : навч. посіб. Тернопіль : Економічна думка, 2014. 277 с.
5. Фінанси зовнішньоекономічної діяльності : навч. посіб. За заг. ред. Н.С. Ситник. Львів : Видавництво «Апріорі», 2019. 460 с.
6. Міжнародні економічні відносини : підручник. За ред. А.І. Крисоватого, Р.С. Зварича. Тернопіль : ЗУНУ, 2021. 660 с.
7. Лаба І.З. Державне регулювання міжнародного переміщення капіталу в малих відкритих економіках : дис. ... канд. екон. наук. : 08.00.01. Львів, 2019. 233 с.
8. Орлова К.Є. Управління інвестиційною діяльністю як засіб забезпечення розвитку потенціалу підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 32. С. 169-174.
9. Сімкова Т.О., Байда О.К. Формування системи управління інвестиційною діяльністю підприємства. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8465>.
10. Діденко Є.О., Гапіч О.В. Управління інвестиційною стратегією підприємства. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7489>.
11. Державна служба статистики України. Статистична інформація. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua>.
12. Національний банк України. Статистика зовнішнього сектору. URL : <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>.

References

1. Svitove gospodarstvo i mizhnarodni ekonomichni vidnosiny : navch. posib. Za zah. red. T.V. Shtal. Kharkiv : KhNEU im. S. Kuznetsia, 2020. 239 s.
2. Laktionova O.A. Navchalnyi posibnyk z dysypliny «Investuvannia». Vinnytsia : DonNU im. V. Stusa, 2019. 256 s.
3. Nadvirnianskyi Yu. Mizhnarodna investytsiina diialnist mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym soiuom. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu : Ekonomichni nauky*. 2022. № 6. Tom 2. S. 136-141.
4. Pohrishchuk H.B., Rudenko V.V. Investuvannia : navch. posib. Ternopil : Ekonomichna dumka, 2014. 277 s.
5. Finansy zovnishnoekonomichnoi diialnosti : navch. posib. Za zah. red. N.S. Sytnyk. Lviv : Vydavnytstvo «Apriori», 2019. 460 s.
6. Mizhnarodni ekonomichni vidnosiny : pidruchnyk. Za red. A.I. Krysovatoho, R.Ie. Zvarycha. Ternopil : ZUNU, 2021. 660 s.
7. Laba I.Z. Derzhavne rehuliuвання mizhnarodnoho peremishchennia kapitalu v malykh vidkrytykh ekonomikakh : dys. ... kand. ekon. nauk. : 08.00.01. Lviv, 2019. 233 s.
8. Orlova K.Ie. Upravlinnia investytsiinoiu diialnistiu yak zasib zabezpechennia rozvytku potentsialu pidpriemstva. *Infrastruktura rynku*. 2019. Vyp. 32. S. 169-174.
9. Simkova T.O., Baida O.K. Formuvannia systemy upravlinnia investytsiinoiu diialnistiu pidpriemstva. *Efektivna ekonomika*. 2020. № 12. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8465>.
10. Didenko Ye.O., Hapich O.V. Upravlinnia investytsiinoiu stratehiieiu pidpriemstva. *Efektivna ekonomika*. 2019. № 12. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7489>.
11. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Statystychna informatsiia. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua>.
12. Natsionalnyi bank Ukrainy. Statystyka zovnishnoho sektoru. URL : <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>.